

קהל עדת ישורון

י ר ו ש ל י ם

בס"ד

שעור מורה מוריניו הרב יהודה גנס שליט"א שבת ויגש תשע"ט:

האם מצות כיבוד הורים חלה גם על נכדים לגבי הסבים

- א. בפוסקים דנו האם מצות כיבוד אב ואם נאמרה אף בנכד לגבי סבו וסבתו או לא¹. ומצינו בזה ג' דיעות: א] דעת המהרי"ק² שנכד אינו חייב במצות כיבוד הורים לגבי הסבים. ב] דעת הרמ"א³ שנכד חייב במצוה זו בין לגבי אבי אביו ובין לגבי אבי אמו⁴. ג] דעת הגר"א שבכבוד אבי אביו חייב ובכבוד אבי אמו פטור⁵.
- ב. ומלבד הנפקא מינה לגופם של דברים, דנו בזה הפוסקים גם לגבי זכות אמירת קדיש, האם בכח הנכד לדחות חיוב של בן, דהיינו שיוכל לתבעו לחלוק עמו בקדישים [כגון שישנם ב' חיובים: בן האומר קדיש לעי"נ אביו, ונכד האומר לעי"נ סבו [כשאין בן שאומר], האם יכול הנכד לתבוע מהבן חלוקה בקדישים [ובתפילות לפני העמוד] כדין ב' בנים⁶.
- ג. עוד דנו בזה⁷ לגבי מצות צדקה, באופן שהסב עני, ואין ביד בנו לזונו, אולם ביד הנכד לזונו, האם נכפה את הנכד לזונו או שחובת הציבור לפרנסו, שאם הנכד מחויב במצות כיבוד נכפה את הנכד לזונו, אולם אם אינו חייב במצות כיבוד לא נכפהו⁸.
- ד. והנה המהרי"ק כתב שלא מצינו בשום מקום שהנכד חייב בכבוד הסב, וברמ"א תמה עליו מדברי רש"י בפרשתנו⁹ על הפסוק "ויזבח זבחים לא-לוקי אביו יצחק" שכתב רש"י¹⁰ "וזהו: "חייב אדם בכבוד אביו יותר מבכבוד זקנו לפיכך תלה ביצחק ולא באברהם", הרי מתבאר מלשון רש"י שגם בכבוד זקנו חייב, אלא שבכבוד אביו חייב יותר¹¹.
- ה. ומאידך בביאור הגר"א¹² הוכיח להיפך מדברי הגמ' בסוף מסכת סוטה, דז"ל הגמ' שם: "רב אחא בר יעקב איטפל ביה ברב יעקב בר ברתיה כי גדל אמר ליה אשקיין מיא אמר לו לאו בריך אנא, והיינו דאמרי אינשי רבי רבי בר ברתך אנא", ומתבאר א"כ מדברי הגמ' שם שהנכד אינו חייב בכבוד סבו.
- וכתב ע"ז הגר"א שיש לחלק בין בן הבן לבן הבת, שכן בנו חייב בכבודו ובן בתו אינו חייב.

¹ והנה פשוט שמידת דרך ארץ והכרת הטוב מחויב בכך, אלא הנידון אם מקיים בזה מצות כיבוד אב ואם. יש לדון לדעת המחייבים איך הדין בבני ובבן נין וכו', ולע"ע לא ראיתי מי שדן בזה.

² שורש מ"ד.

³ בדרכי משה יו"ד סוף סימן ר"מ ובהגהות על השו"ע שם, ובתשובה סימן קי"ח.

⁴ וה"ה לגבי הסבתות.

⁵ ולכאורה ה"ה לגבי הסבתות חייב כבוד אם אביו ולא בכבוד אם אמו.

⁶ אמנם קצ"ע דאם אכן מחויב הנכד בכבוד סבו, מדוע לא יוכל לתבוע זכות קדיש גם במקום שאביו בחיים, כדין ב' בנים שלכל אחד מהם יש זכות אמירת קדיש.

⁷ בש"ך יו"ד סימן ר"מ ס"ק כ"ג.

⁸ הנידון הוא לכופו לתת יותר ממה שמחויב לתת לצדקה בעלמא, דעל מה שמחויב מדין צדקה עדין פשוט שהוא מחויב יותר מכל אדם, דהקרוב קרוב קודם.

⁹ בראשית מ"ו א'.

¹⁰ ומקור הדברים במדרש רבה, עיי"ש ה.

¹¹ ואמנם ברמב"ן פירש את הדברים ע"פ סוד, יעו"ש, ולדבריו יש לדון האם הראיה במקומה עומדת.

עוד יש לדון קצת, דנה מדין דרך ארץ וכו' פשיטא שמחויב בכבוד זקינו וכו"ל, ו"ל דזהו הכוונה דחייב בכבוד אביו יותר מכיון שהצטוו ע"ז במפורש בתורה יותר מכבוד זקינו שאינו אלא חיוב מסברא, ועיין.

¹² וכן הוכיחו עוד הרבה מן האחרונים. [עיין גליון מהרש"א, יד יהודה, ובשאר האחרונים על דברי הרמ"א ביור"ד ס"ו ר"מ].

קהל עדת ישורון

י ר ו ש ל י ם

והביא הגר"א מקור לחילוק זה מדברי מדרש רבה בפרשתנו על הפסוק "בניו ובני בניו אתו בנתיו ובנות בניו" שאמרו שם "א"ר יהודה בר אלעאי בנות בנים הרי הם כבנים ובני בנות אינם כבנים"¹³.

וכדברי הגר"א כתב גם להלכה בפתחי תשובה¹⁴ בשם בעל שו"ת כנסת יחזקאל לחלק בזה, שלבן הבן יש זכות לאמירת קדיש ולבן הבת לא.

אמנם בשו"ת הרמ"א מבואר שלא חילק בזה, ונקט שאף בן הבת חייב בכבוד סביו, וצ"ע איך יפרש לפי"ז את דברי הגמ' בסוטה¹⁵.

ו. אמנם בעיקר דברי הגר"א צ"ע דמצינו בגמ' לענין פו"ר ולענין כהנת שאינה שבה לבית אביה אם זרע לה ממנו, שאף בני בנות ה"ה כבנים, הרי שלכאור' לפי ש"ס דילן אין הבדל בין בני הבנים לבני הבנות ודלא כמדרש.

ושמא יש לחלק בין מקום דבעינן זרעו דגם בני הבנות בודאי בכלל זרעו הם, אולם בנים אינם נקראים רק בני הבנים¹⁶.

ז. עוד הוכיחו האחרונים מדברי הגמ' במסכת מכות¹⁷, דאיתא שם שבן הבן נעשה גואל הדם להמית את סבו אם הסבא הרג את אביו בשגגה, על אף שאין הבן נעשה גואל הדם לאביו, וכדכתב רש"י שם ש"אינו מוזהר על כבודו."

ח. ושמא יש לדחות דשאני התם שכבודו של אביו הוא להמית את הורגו, וכבוד אביו דוחה את כבוד סבו, וכמבואר בדברי המדרש שהביא רש"י בפרשתנו, וכו"ל, אולם בלשון רש"י שם לכאור' לא נראה כן.

ט. עוד יש לדון¹⁸, דיתכן שחובת כבוד הסבא אינה משום עצמו, אלא מכלל חובת כבוד האב היא, שכבוד האב הוא שנכבד את אביו, דא"כ אין זה אלא בחיי האב ולא לאחר מותו, ושם במכות הלא נהרג האב, ושוב אין חובה לכבד את אביו¹⁹.

י. והנה ברמב"ם²⁰ כתב לגבי מקלל סבו וז"ל: "וכן המקלל אבי אביו ואמו הרי זה כמקלל אחד משאר הקהל", ומקור דבריו מתורת כהנים [כ' ט'], והנה מדלא מיקרי סבו בכלל אביו לענין קללה מוכח לכאור' דמן התורה אין הסב בכלל אביו, וא"כ מוכח לכאור' דעכ"פ מן התורה אין הנכד מחויב בכבוד סביו, ועיין²¹.

¹³ ראיית המדרש היא מדלא נכתב שהביא עמו את בני בנותיו, רק את בנות בניו.

¹⁴ יור"ד סי' שע"ו ס"ק ז'.

¹⁵ אולי י"ל שהרמ"א יפרש שכשאמרו שם בגמ' היינו דאמרי אינשי וכו', נדחו דברי רב יעקב וכוונת הגמ' לומר שבודאי הוא חייב בכבוד סביו, וצ"ע.

¹⁶ ועיין במהרי"ק שם שכתב שרק לגבי פריה ורביה חשיב כבנו, ודבריו צ"ב דמצינו כן גם לענין תרומה, ויתכן דכוונתו כמ"ש.

¹⁷ דף יב.

¹⁸ דחיה זו לא מיישבת את ראיית הרמ"א, דמדברי המדרש ורש"י הנ"ל מוכח לכאור' דגם לאחר מותו חייב בכבודו, דשם הלא כבר מת יצחק ואע"פ כתב רש"י דחייב יותר וכו', אלא רק לגופם של דברים אם נדחה את הראיה הנ"ל כמ"ש לעיל.

¹⁹ כעין זה כתב רע"א בתשו' ס"ח בשם ס' לויית חן, אולם שם כתב שגם לאחר מותו חייב בכבודו, אלא דבחיי חייב כבוד סבו יותר מחמת סברת "שאני ואתה חייבים בכבודו", עיי"ש ה.

²⁰ ממרים ה' ג'.

²¹ ראייה זו כתבתי ע"פ דברי הבית לחם יהודה יור"ד סוף סימן ר"מ, עיי"ש.